



REVIEW: ZOLTAN ROSTÁS ȘI FLORENTINA ȚONE, DESPRE MIGRAȚIE ȘI EMIGRAȚIE LA ROMÂNI. STUDII ȘI ARTICOLE

Maria Larionescu

Universitatea din București, Școala Doctorală de Sociologie
University of Bucharest, Doctoral School of Sociology
Personal e-mail: maria.larionescu@gmail.com

REVIEW: ZOLTAN ROSTÁS AND FLORENTINA ȚONE, ON MIGRATION AND EMIGRATION IN ROMANIA.
STUDIES AND ARTICLES

The recent publication of the anthology *Despre migrație și emigrație la români/ On Migration and Immigration to Romanians*, (Paideia, 366 pag.), edited by Zoltan Rostas and Florentina Tone, is a necessary and inspiring contribution in the process of recovering the research of the Monographic School lead by Dimitrie Gusti. The articles published in the anthology were originally published in the prestigious reviews *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială (1919-1943)* și *Sociologie Românească (1936-1943)* and have in common the migration phenomenon as reflected in the writings of the monographic sociologists.

Keywords: migration, Bucharest Sociological School, Dimitrie Gusti, interwar sociology



Apariția recentă a antologiei *Despre migrație și emigrație la români* (2018)¹, întocmită de istoricii sociologiei Zoltan Rostas și Florentina Țone, constituie o contribuție de adâncă semnificație istorică și actuală de recuperare și punere în valoare a unor studii, documente, interviuri, note publicate între 1919-1943 de monografiștii Școlii monografice conduse de prof. Dimitrie Gusti; textele selectate au fost publicate în reviste prestigioase, precum *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială (1919-1943)* și *Sociologie Românească (1936-1943)*, dar sunt greu accesibile publicului interesat de astăzi.

Primul demers de evaluare a semnificației recuperatorii excepționale a volumului aparține autorilor antologiei. Profesorul Zoltan Rostas evidențiază în *Prefață* trei direcții esențiale de

interpretare a importanței contribuțiilor monografice antologate: o cale constă în „adâncirea dimensiunii istorice a studiilor contemporane despre migrație”, a doua „aduce o contribuție importantă și la demararea istoriei sociale interbelice” (p. 8); a treia posibilitate ar putea indica reinterpretări ale unor prejudecăți și credințe împărtășite de vechea istoriografie asupra Școlii monografice (pp. 5-6, 7).

La rândul său, Florentina Țone propune o interesantă grilă de lectură și înțelegere a migrației țaranilor din satul Drăguș, tur-retur spre America, având ca repere cronologia și intensitatea plecărilor/ revenirilor, mecanismele declanșatoare ale migrațiilor, complexitatea cauzelor migrației cu accent pe fenomenologia sărăciei, calitatea și nivelul integrării

migranților în comunitățile de destinație și de origine, efecte ale fenomenului migratoriu, îndeosebi asupra comunității satului (pp. 361-363).

Lectura volumului impresionează prin adâncimea și complexitatea analizelor sociologice regionale ale fenomenelor migratorii din lumea interbelică românească. Profesorul Rostas are perfectă dreptate să critice eticheta de descriptivism, aplicată de vechea istoriografie cercetărilor monografice gustiene, invocând dovada concretă a analizelor migrației din volumul antologat.

În cele ce urmează voi sugera câteva argumente în sprijinul evaluării complexe și nuanțate a cercetării monografice a migrației de Școala Gusti, cu speranța unei duble relevanțe, atât istorice cât și pentru studiile contemporane de profil.

Modelul teoretic gustian al cauzalității sociologice a migrației.

Lectura studiilor, articolelor și celorlalte documente privind migrația interbelică arată preocuparea centrală a cercetătorilor de a identifica caracteristicile definitorii ale temei investigate pornind de la paradigma monografiei sociologice, structurată pe dimensiunile cunoscute ale raporturilor de condiționare și paralelism dintre cele patru cadre și manifestări ale voinței sociale². Autorii studiilor și articolelor își asumă explicit modelul teoretic gustian pentru înțelegerea și explicarea proceselor migratorii din satele investigate. Parcursul cercetării acoperă toate etapele cunoașterii sociologice profesionale, de la definirea conceptelor și ipotezelor, operaționalizarea indicatorilor și până la sistematizarea concluziilor finale.

Un moment definitoriu pentru finalizarea studiilor este identificarea cauzelor proceselor migratorii. Autorii textelor au conștientizat importanța acestei faze în procesul investigației: „Trebuie să recunoaștem însă, mai înainte de orice discuție, că stabilirea cauzelor oricărei manifestări sociale e una dintre problemele grele ale sociologiei” (p. 13). Monografistul Adrian Gh. Negrea mărturisea (p. 13) că spre deosebire de marea majoritate a gânditorilor din științele sociale care, fie că ocolesc să ofere o explicație cauzală, fie că se mărginesc să indice un număr oarecare de factori eterogeni drept *causa efficiens*, gustienii aveau soluția: sistemul de sociologie al prof. Gusti. Concepția monografiei sociologice este percepută de cercetător ca fiind pe deplin lămuritoare: „orice manifestare socială se explică genetic, ținând seama de natura vieții sociale ca rezultantă a unui ansamblu de factori ce o condiționează” (p. 14). Consecința metodologică pentru investigație este asumată fără rezerve: cauza fenomenului cercetat „implică, așadar, o structură complexă de elemente care conlucrează deopotrivă și nu izolat, rezultanta lor fiind o manifestare

cu caracter unitar”. Identificăm aici un indiciu esențial, o distincție de bază pentru stabilirea „genezei emigrărilor din Drăguș” (ibidem). Menționăm, în cele ce urmează, câteva contribuții interesante ale autorilor interbelici la cunoașterea migrației, cu relevanță istorică și contemporană.

Recursul la paradigma gustiană i-a călăuzit pe autorii textelor să evite capcana împărțită de diverși cercetători de a reduce complexitatea etiologiei fenomenului studiat la o listă de felurite motive și/sau factori condiționanți, fără a reuși o sistematizare a acestora: suprapopulație, organizare economică defectuoasă, contagiune, nevoia de roire, deficit demografic, factori externi etc. (pp. 14-17). Problematizarea temei lanțului causal al migrației ridică în fața sociologilor o întrebare legitimă privind legitimitatea unei distincții între existența unui motiv fundamental al fenomenului și cauza acestuia.

Motiv fundamental, cu caracter general, versus cauza fenomenelor cercetate.

Interogația poate fi justificată atât teoretic cât și empiric. Istoria sociologiei, prin vocea clasică a lui Aug. Comte, i-a ghidat pe monografiști, să considere că esența progresului este „tendința fundamentală care împinge de-a dreptul pe om să-și îmbunătățească mereu, sub toate raporturile, starea sa oarecare” (pag. 14). Teoria sociologică a fost confirmată de răspunsurile majorității sătenilor, care indicau drept motiv al plecărilor în America, credința „că acolo va fi mai bine”, „dorința de mai bine sădită în sufletul fiecăruia” (pag. 15).

Suprapunerea fericită de rațiuni teoretice și empirice nu i-a oprit pe cercetătorii interbelici să problematizeze tema cauzalității migrației zonale, aducând în sprijin argumente interesante și subtile ce prezintă relevanță și astăzi. Ei erau convingeți că un motiv al plecărilor, oricât de fundamental și general ar fi, nu poate justifica lanțul cauzalității procesului în absența unor condiționări externe, atât ale societății de plecare cât și de destinație: existența unei „supra-abundență de populație” ce are nevoie să părăsească zona pentru a supraviețui, mediul natural ca element de producție (resurse subterane, compoziția solului, modul de repartizare și de folosință), geografia cu resursele zonei, schimbările de structură a masei populației, raportul dintre creșterea populației și a mijloacelor de subzistență, existența unor tradiții de migrație (transhumantă, migrațiile cu scop comercial), spiritul de imitație, apariția unei „psihoze a emigrărilor”, „dezvoltarea industriei americane după jumătatea secolului XIX” (pag. 14-25). Importanța acestor factori și condiționări a fost atestată experimental prin ipotezele de lucru urmate în cursul cercetărilor asupra migrației; rezultatele studiilor au probat semnificația, ponderea, dinamica influențelor ce au declanșat, susținut, oscilat, întrerupt mișcările migratorii din zonele aupte



studiului.

Unul dintre comentariile care mi-au atras atenția, prin subtilitatea argumentelor invocate, se referă la **semnificația sociologică a impactului emigrărilor Drăgușenilor asupra comunităților locale de acasă**. Sintetizând observațiile asupra sătenilor emigrați din America, Adrian Gh. Negrea oferă o replică surprinzătoare, plină de prospețime, a comportamentelor celor întorși, cu urmări asupra schimbărilor generate de procesul migrației asupra satului. Subliniez, în cele ce urmează, trei argumente care mi s-au părut interesante:

- problematizarea evidenței empirice cu potențial de a contrazice legi sociologice;
- profilul migranților ca agenți de transformare socială, implicând preexistența, cel puțin virtuală, ca tendință, a *sensului* inovațiilor ce urmează a fi introduse în satul de rezidență;
- influența proceselor migrației scăzând cu cât șocul cultural este mai puternic și pe măsură ce societatea de destinație este „prea îndepărtată și prea eterogenă” (p. 53).

Contagiune socială versus impactul migrației.

Comentând datele cercetării monografice autorul sesizează că emigrările Drăgușenilor în America, deși s-au produs într-o perioadă de mari transformări sociale ale zonei, pot fi apreciate ca fenomene cu semnificație sociologică profundă, depășind nivelul unor întâmplări mărunte, aventuri și chiar al unor aprecieri generale de tipul înțelegerii plecărilor ca răspuns la nevoile unor oameni sărmani care se alătură unei mișcări cu caracter intercontinental (p. 48). Configurația datelor concrete asupra migrației observate – dinamică, volum, motivație, etc. – este interpretată de autor ca un fapt sociologic cu valoare de generalitate, similar unei legi naturale. Altfel spus, transformările suferite de comunitatea locală – țintă a mișcărilor migratorii nu sunt întâmplătoare ci ascultă de legi implacabile. Comentariul monografistului continuă cu o notă surprinzătoare, plină de subtilitate analitică. Pentru el naturalitatea schimbărilor generate de migrație nu justifică și nu susține implacabil generalitatea unor legi sociologice, iar în monografia sătească investigată, mai degrabă le relativizează până la contrazicere. Astfel este cazul cu vestita lege a imitației, formulată de sociologul francez Gabriel Tarde. O formă a acesteia este „legea cascadelor” care indică direcția contagiunii și anume „de sus în jos, cei inferiori imitând întotdeauna pe superiori” (p. 49). Situația emigrărilor drăgușenilor din America este interpretată ca o replică ce contrazice această lege întrucât sătenii nu au imitat „modelul american superior din toate punctele de vedere” (p. 49). Datele cercetării, consemnate în observații, interviuri, fotografii edificatoare, arată că schimbările suferite de sătenii reveniți din străinătate, inclusiv de unitatea sătească, erau minore, de suprafață,

temporare. Analiza oferită este convingătoare, oferind dovezi – fapte și opinii – variate, specifice felului de viață, mentalităților, instituțiilor, tradițiilor membrilor comunității și zonei cercetate.

Exemplele prezentate provoacă imaginația cititorului contemporan, invitându-l să exploreze motivele unor atitudini și comportamente neașteptate, cu tușe ciudate sau de-a dreptul bizare. Pe de o parte, producerea unor schimbări este evidentă; toți migranții din comună intervievați de monografist au manifestat atitudini și comportamente specifice unui „corp de elită”: spirit clarvăzător, simțul moral mai dezvoltat, spirit de ordine, respectul legilor, cunoașterea mai aprofundată a drepturilor publice, politice, a valorii asociației, o percepție mai clară a problemelor sociale, existența unor concepții de viață și atitudini clare. Pe de altă parte, influența migranților în viața personală și în comunitate se materializează în atitudini, opinii și comportamente neconforme așteptărilor și experienței generale. Dovezile prezentate sunt edificatoare; iată câteva dintre acestea: adoptarea veșmintelor orașenești, de calitate superioară, ce le conferea o distincție de orașean, în timpul șederii în America, este abandonată, după întoarcerea în sat, odată cu revenirea la portul drăgușean; statornicia migranților căsătoriți, dar și a celor necăsătoriți, în ceea ce privește păstrarea neștirbită a sentimentelor de familie, religioase, etnice; stabilitatea mentalităților de conservare a profesiei și proprietății agricole – utilizarea economiilor strănse în America pentru investiții în cumpărare de pământ, inventar agricol, construcții, educația copiilor.

Explicația oferită de autorul monografiei este ea însăși un **exercițiu de cunoaștere și înțelegere a unui mecanism social de profunzime și stratificare de sensuri**, ce prezintă actualitate și interes pentru cercetările de profil.

O ipoteză de lucru care ar putea fi formulată privește legătura invers proporțională între cultura seculară în care au trăit migranții și adâncimea schimbărilor „mentalității și structurii lor sufletești”: „O transformare interioară, de adâncime, a fost mai grea din cauză că aceștia se născuseră, trăiseră și deprinseseră cu totul altă cultură” (p. 52). O altă ipoteză imaginată ar putea trimite spre rolul diferențiat al factorilor de impact al procesului migrației, cu o încredere mai mare pentru interinfluențarea dintre unitățile supuse interacțiunii și, în plan secund, pentru rolul „mult mai slab al factorului individual” (p. 52). În al treilea rând, analiza autorului sugerează ideea interesantă, cu deschideri provocatoare, pentru viitoare cercetări, a unor condiționalități pentru potențarea rolului individului ca factor de transformare socială: existența unor virtualități privind sensul viitoarelor schimbări în sânul societății ce primește schimbarea; preexistența unor legături între unitățile de migrație, influența fiind îngreunată de poziția „prea îndepărtată și prea eterogenă” (p. 53).

Pentru cercetările actuale asupra migrației studiile antologate ar putea prezenta câteva **corolariii metodologice utile**, printre care amintim:

- ideea de condiționare a proceselor migratorii, ceea ce face ca influențele și impactul migrației asupra indivizilor și comunităților să se prezinte în ipostaza de virtualități, fascicol de probabilități și nu de necesitate mecanică;

- supremația culturii trăite (moravuri, religie, limbă etc.) de subiecții proceselor de migrație în generarea schimbărilor prilejuite de contactul cu alte spații sociale;

- evoluția nevoilor (sărăcia) dublată de existența unor deprinderi de migrație, cum sunt peregrinări sistematice

(ex. păstoritul) sau pasagere în granițele zonale, naționale (mișcări locale ale populației pentru rațiuni economice, matrimoniale etc.) au șansa de a dezvolta proporțiile unui exod social intercontinental dacă situația este circumstanțiată de un curent „emoțional” favorabil, o adevărată „psihoză a emigrărilor”. Aceasta s-a creat la începutul sec. XX și a învăluit Transilvania.

Studiile antologate au probat măiestria cercetătorilor de a armoniza ideile sociologice clasice europene și românești privind supremația întregului care își armonizează părțile cu abilitățile indivizilor și grupurilor de a se adapta, integra, schimba comunitățile sociale.

Note:

1. Zoltan Rostás, Florentina Țone, *Despre migrație și emigrație la români. Studii și articole* (București: Paideia, 2018).
2. Maria Larionescu, *Istoria sociologiei românești* (București: Editura Universității din București, 2007), 126–127.

Bibliography:

Rostás, Zoltan and Florentina Țone. *Antologie, Despre migrație și emigrație la români. Studii și articole* [On Migration and Emigration in Romania. Studies and articles]. Bucharest: Paideia, 2018.

Larionescu, Maria. *Istoria sociologiei românești* [The History of Romanian Sociology]. Bucharest: Editura Universității din București, 2007.